

DIŞ TİCARETİMİZİN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ

Prof.Dr. H.Besim Akın

GİRİŐ

Dış ticaretimizde 1980 yılından sonra uygulanan istikrar politikaları sayesinde önemli artışlar olmuştur. ABD dolarına göre değerlendirdiğimizde geliŐmeler önemlidir. ABD doları dünya konjontrnde dalgalanmalar gösterdiğinden, tek yönlü olarak sadece bu para birimi ile dış ticaretimizin değerlendirilmesinin sakıncalı olduğunu düŐündük. Para birimize (TL) göre, dış ticaretimizi toptan eşya fiyatları indeksleriyle deflate ederek, gerçek değerleri bulduk ve bu rakkamları ABD doları ile değerlendirilen dış ticaret verileri ile karŐılaŐtırarak gerçek durumu belirlemeye çalıŐtık.

24 Ocak 1980 istikrar politikalarından önce ülkemizde uygulanan dış ticaret politikaları, yerli sanayiın korunmasını ve ithal ikamesini amaç edinmiŐti. Koruma ve teşvik tedbirleri bu amaca ulaşmayı önlemiŐ, ithalat artışına ve ihracatın olumsuz Őekilde etkilenmesine, demeler dengesi açığının daha büyümesine neden olmuştur. Uygulanan istikrar programlarıyla ve reform niteliğindeki hamleler ile dış ticaretimizde atılımlar gerçekleştirilmiştir. Bunlardan baŐlıcaları: ithalatta liberasyona geçilmesi, ithal kotalarının kaldırılması, gümrük vergileri düzenlemeleri, listelerdeki mal sayısının çoğaltılması, düşük faizli ihracat kredileri, vergi iadeleri, bürokratik kolaylıklar v.s. en son uygulamaya geçilen kambiyo rejimi düzenlemeleriyle de taŐ ve altının dış ticaretinin yasal hale getirilmesi, ithalatta koruma oranlarının düŐürülerek, ithalat maliyetinin ucuzlatılması ve bu yolla i piyasanın ithalat silahıyla terbiyesine, talep geniŐlemesine bağlı fiyat hareketlerinin, ithal mallarının arzıyla nlenmesine çalıŐılmıŐtır. 1990 yılbaŐından itibaren ihracatın vergi iade ve desteklenmesinden tümüyle vazgeçilmiŐ ve tüm vergi iadeleri sıfırlanmıŐtır. Buna karŐılıđ, ihracatın teŐvikinde eximbank'ın fonksiyonları artırılmıŐ ve yeni kredi sistemleri devreye sokulurken, kredi sigortası uygulaması baŐlatılmıŐtır. İhracatın retim aŐamasından baŐlayarak desteklenmesi amacıyla gündeme getirilen enerji teŐviđinden ise kısa sürede vazgeçilmiŐtir. Diğer bir yenilik ise TL karŐılıđı ihracatın serbest bırakılması olmuştur.

Başlatılan ihracat seferberliğinde amaç, dış pazarlarda daha etkin bir rekabet sağlamak, pazar payını artırmak, yeni pazarlar ele geçirmek ihracatımızı dışa dönük üretim potansiyeli ile düzenli kılmaktır.

MATERYAL METOD

Dış ticaretimizin ekonometrik analizleri planlı dönemin başlangıcı olan 1963'den bugüne kadar olan devreyi içermektedir. Veriler, DİE, DPT, TCMB, TCMGB, İTO ve çeşitli kaynaklardan derlenmiştir.

Araştırmada basit ve zincirleme endeks yöntemleri kullanılmıştır. Reel rakamlar cari rakamların toptan eşya fiyatları endeksi ile deflate edilmesiyle elde edilmiş, böylece reel dalgalanmaları bulmak amaçlanmıştır.

ARAŞTIRMA BULGULARI

Öncelikle 1963 ile 1989 yılları arasında dış ticaretimizi TL olarak incelediğimizde şu durumu görürüz. Cari ihracat ve ithalat verilerimizi toptan eşya fiyatlarıyla deflate ederek reel değerlere ulaşmayı denediğimizde 1963 yılında 3.313.000.000 TL olan ihracatımızın 1989 yılında 45.778.000.000 TL'ye ulaştığını gösterebiliriz (Tablo 1). En fazla ihracat artışlarının 1981 yılından itibaren gerçekleşmesinde uygulanan istikrar politikalarının büyük rolü olmuştur. Reel ithalat verilerini incelediğimizde 1963 yılında 6.216.000 Bin TL olan ithalatımız 1989 yılında 62.345.000 Bin TL'ye ulaşmıştır. Yine en fazla artışların istikrar politikalarının etkisiyle 1980 yılından itibaren gerçekleştiğini görmekteyiz.

1988 - 1989 yıllarında aylar itibariyle dolar birimi cinsinden dış ticaretimizi karşılaştırdığımızda dış ticaretimizdeki en büyük açık Ekim, Temmuz, Eylül ve Kasım aylarında meydana gelmekte, Mart, Şubat ve Nisan aylarında ise dış ticaretimiz fazlalık vermektedir (Tablo 2). Bu durum üretim ve stok durumuyla açıklanabilir. 1988 yılından 1989 yılına dış ticaret açığımızda önemli artış görülmektedir. Bu açık % 54.7 gibi büyük boyutlara doğru tırmanmaktadır.

Dış ticaret verilerine göre ABD doları olarak (milyon dolar) ihracatımız 1989 yılında 11.627,3 ve ithalatımız ise 15.762,6 rakamına ulaşmıştır. Böylece ihracatımızın ithalatımızı karşılama oranı % 73.8 olmuştur. Bu rakam bir yıl önce % 81,4 idi (Tablo 2).

Dış ticaretimizin ülkelere göre dağılımını 1988 ve 1989 yılları itibariyle incelersek, ihracatımızın yarıdan çoğunun OECD ülkelerine yapıldığını görürüz. Bunların içinde en büyük payı AET ülkeleri almaktadır. 1988 yılında OECD ülkelerinde yapılan ihracat toplam ihracatımızın % 57.5 unu oluştururken, bu oran 1989 yılında artarak, % 61.7'ye ulaşmıştır.

Tablo 1: Türkiye İhracat ve İthalatının Genel Durumu (1963-1989) (TL)

Yıllar	İhracat (000.000) TL	İthalat (000.000) TL	Toptan eşya fiyatları endeksi	Toptan eşya fiyatlarıyla deflate edilmiş ihracat (000.000 TL)	Toptan eşya fiyatlarıyla deflate edilmiş ithalat (000.000 TL)	Fark
1963	3313	6216	100,0	3313	6216	- 2903
1964	3697	4878	101,2	3653	4820	- 1167
1965	4174	5193	109,4	3815	4747	- 932
1966	4415	6522	114,7	3849	5686	- 1837
1967	4701	6217	123,4	3810	5038	- 1228
1968	4468	6934	127,3	3510	5447	- 1937
1969	4832	6785	136,5	3540	4971	- 1431
1970	6408	9598	145,7	4398	6588	- 2190
1971	9090	16474	168,9	5382	9754	- 4372
1972	11876	21564	199,3	5959	10820	- 4861
1973	18037	29083	240,1	7512	12113	- 4601
1974	21197	52311	311,8	6798	16777	- 9979
1975	20075	68987	343,2	5849	20101	- 14252
1976	30775	82941	396,6	7760	20913	- 13153
1977	31339	104882	492,1	6368	21313	- 14945
1978	55358	113290	750,8	7373	15089	- 7716
1979	75744	178505	1230,7	6155	14504	- 8349
1980	221498	613267	2551,0	8683	24040	- 15357
1981	530716	1002356	3488,4	15214	28734	- 13520
1982	939311	1461425	4369,0	21477	33450	- 11973
1983	1298945	2127081	5708,0	22757	37265	- 14508
1984	2608332	4034897	8677,5	30059	46498	- 16439
1985	4252949	5994853	12144,7	35019	49361	- 14342
1986	5012346	7561157	15387,6	32574	49138	- 16564
1987	8844331	12357568	21387,0	41354	57781	- 16427
1988	16809326	20476720	34935,7	48115	58613	- 10498
1989	24942310	33968888	54485,8	45778	62345	- 16567

Kaynak: TTOSO ve TB Birliği, 1923 - 1981 Cumhuriyet Döneminde İstatistiklerle Türkiye, Ankara, 1981.

TC. Maliye ve Gümrük Bakanlığı, Yıllık Ekonomik Raporlar, Ankara T.T.S.D. Ticaret Odaları ve Borsaları Birliği, 06582 Bakanlıklar - Ankara

Tablo 2.a) 1988 - 1989'da Aylar İtibariyle Dış Ticaretimiz (Milyon \$)

Aylar	İhracat			İthalat			Dış Ticaret Açığı		
	1989	1988	Değ (%)	1989	1988	Değ (%)	1989	1988	Değ (%)
Ocak	772	909	- 14,7	1.063	1.046	1,6	291	141	106,4
Şubat	947	945	0,2	1.045	1.129	- 7,4	98	184	- 46,7
Mart	1.085	953	13,9	1.209	1.318	- 8,3	124	365	- 66,0
Nisan	977	1.008	- 3,1	1.275	1.332	- 4,3	298	324	- 8,0
Mayıs	701	825	- 15,0	1.178	1.187	- 0,8	477	362	31,8
Haziran	896	892	0,4	1.354	1.262	7,3	458	370	23,8
Temmuz	749	773	- 3,1	1.267	982	29,0	518	209	147,8
Ağustos	823	813	1,2	1.389	1.137	22,2	566	324	74,7
Eylül	996	1.006	- 1,0	1.339	1.147	16,7	343	141	143,3
Ekim	1.102	962	14,6	1.547	1.069	44,7	445	107	315,9
Kasım	1.201	1.080	11,2	1.542	1.224	26,0	341	144	136,8
Aralık	1.379	1.500	- 8,1	1.555	1.502	3,5	176	2	-
Ocak- Aralık	11.627	11.662	- 0,3	15.763	14,335	10,0	4.136	2.673	54,7

Tablo 2.b) Dış Ticaret Göstergeleri (milyon dolar)

	Aralık		Yıllık	
	1989	1988	1989	1988
İhracat	1.378,9	1.500,0	11.627,3	11.662,0
• Tarım ve Hayvancılık	267,5	384,0	2126,5	2341,3
• Madencilik	45,8	42,2	413,2	377,2
• Sanayi Ürünleri	1.065,6	1.073,8	9.087,5	8.943,5
İthalat	1.554,5	1.502,5	15.762,6	14.335,4
• Yatırım maddeleri	387,3	512,7	3.849,8	3.988,9
• Tüketim maddeleri	178,5	107,1	1.384,1	1.109,9
• Hammaddeler (Ham petrol)	988,8 (227,2)	882,7 (238,5)	10.528,7 (2.455,6)	9.236,6 (2.430,0)
Dış Ticaret Dergisi	- 175,6	- 2,5	- 4.135,3	- 2.673,4
Dış Ticaret Hacmi	2.933,4	3.002,5	27.389,9	25.997,4
İhracatın İthalatı Karşılama Oranı %	88,7	99,8	73,8	81,4

Kaynak: D.I.E.

OECD ülkelerinden gerçekleştirilen ithalat 1988'de % 64.4 iken, 1989'da azalarak % 62.9'a düşmüştür. AET ülkelere yönelik ihracatımız 1989 yılında bir önceki yıla göre % 2.8 artış göstermiştir. İthalat miktarında değer olarak artış olmasına rağmen nispet olarak azalma görülmektedir. İslam ülkeleriyle olan dış ticaretimizin hacminde de azalma vardır. İhracat 1988 yılında % 30.22'den % 24.7'ye, ithalat ise % 20.45'den % 18.5'a düşmüştür. Körfez ülkelere yönelik dış ticaretimizin İslam ülkelerine yönelik dış ticaretimizin içindeki yeri önemlidir (Tablo 3).

Sosyalist ülkelere yönelik dış ticaretimizde artış görülmektedir. Bu ülkelerle olan ihracatımız 1989 yılında toplamın % 9.47'sini oluştururken, bir önceki yıl % 7.13'ünü oluşturmaktaydı. Diğer ülkelere olan ihracatımızda azalma (% 4.13), ithalatımızda ise artış gözlenmektedir (% 9).

A. İHRACAT

1. Toptan Eşya Fiyat Endeksleriyle Deflate Edilmiş (TL olarak) İhracatın Değeri.

Tablo 1'de ihracatımızın TL olarak toptan eşya fiyatlarıyla deflate edilmiş değerleri yer almıştır. 1963 yılını sabit tutarak 1989 yılı ihracat artışını hesapladığımızda ihracatımızda dolar olarak yaklaşık 32 kat, toptan eşya fiyatlarıyla deflate edilmiş ihracat olarak da 14 kat artış görülmüştür (Tablo 4).

İhracatımızdaki seyri zincirleme endeks olarak hesapladığımızda 1967, 1968, 1974, 1975, 1977, 1979, 1986 ve 1989 yıllarında ihracatımızda azalma, 1979 yılında ise en fazla düşüş görülmüştür. Azalmaları üretimdeki düşüşler ve yaşanan ekonomik sıkıntılarla açıklayabiliriz.

İhracat değerlerindeki artışlar 1980 yılından itibaren uygulanmaya geçilen teşvik tedbirleriyle görülmeye başlamış ve 1980, 1981, 1982, 1984 ve 1987 yıllarında en fazla artış gerçekleştirilmiştir.

2. ABD doları olarak ihracat.

Sabit endekslerle ihracatımızın durumunu ABD doları olarak incelediğimizde 1968, 1975, 1977, 1983, 1986 ve 1989 yılları hariç devamlı bir artış sözkonusudur (Tablo 4). Bu yıllardaki azalışlar zincirleme endekslerle hesaplanan TL olarak azalışlarla paralellik göstermektedir. Bu durum dış pazarlardaki rekabet durumu, üretim düşüşleri ve doların dünya piyasalarında değer kaybedisi ile açıklanabilir.

ABD doları olarak ihracatımızı zincirleme endekslerle incelediğimizde azalmalar yine yukarıda bahsedilen yıllarda meydana gelmiştir.

Tablo 3. Dış Ticaretimizin Ülkelere Göre Dağılımı

	1988	%	1989	%
OECD (Denge)	- 2530,5		- 2735,3	
Ihracat	6707,1	57,5	7176,9	61,7
İthalat	9237,6	64,4	9912,2	62,9
A.AET (Denge)	- 796,7		- 646,6	
Ihracat	5098,4	43,7	5408,3	46,5
İthalat	5895,1	41,1	6054,9	38,4
B.Diğer OECD Ülkeleri (Denge)	- 1733,8		- 2088,7	
Ihracat	1608,7		1768,6	
İthalat	3342,5		3857,3	
İslam Ülkeleri (Denge)	599,1		- 50,4	
Ihracat	3524,9	30,22	2870,5	24,7
İthalat	2925,8	20,45	2920,9	18,5
A. Körfez Ülkeleri (Denge)	- 258,3		- 561,7	
Ihracat	2162,1		1624,4	
İthalat	2420,4		2186,1	
B. Diğer İslam Ülkeleri (Denge)	857,4		511,3	
	1362,8		1246,1	
	505,4		734,8	
SOSYALİST ÜLKELER (Denge)	- 386,3		- 468,7	
Ihracat	830,8	7,13	1101,3	9,47
İthalat	1217,1	8,49	1570,0	9,96
Diğer Ülkeler (Denge)	- 355,6		- 880,9	
Ihracat	599,3	5,15	478,6	4,13
İthalat	954,9	6,66	1359,5	8,61

Kaynak: DIE

Tablo 4: İhracatımızın 1963 - 1989 Dönemindeki Genel durumu
(Milyon dolar ve TL)

Yıllar	İhracat milyon \$	Sabit indeks 1963=100	Zincirleme indeks	Toptan eşya fiyatlarıyla deflate edilmiş ihracat (000.000 TL)	Sabit indeks (1963=100)	Zincirleme indeks
1963	368	100.0	100.0	3313	100.0	100.0
1964	411	111.7	111.7	3653	110.3	110.3
1965	464	126.1	112.9	3815	115.2	104.4
1966	491	133.4	105.8	3849	116.2	100.9
1967	522	141.8	106.3	3810	115.0	99.0
1968	496	134.8	95.1	3510	105.9	92.1
1969	537	145.9	108.2	3540	106.9	100.9
1970	589	160.1	109.7	4398	132.7	124.1
1971	677	184.0	114.9	5382	162.5	122.5
1972	885	240.5	130.7	5959	179.9	110.7
1973	1317	357.9	148.8	7512	226.7	126.0
1974	1532	416.3	116.3	6798	205.2	90.5
1975	1401	380.7	91.4	5849	176.5	86.0
1976	1960	532.6	139.9	7760	234.2	132.7
1977	1753	476.4	89.4	6368	192.2	82.1
1978	2288	621.7	130.5	7373	222.5	115.8
1979	2261	614.4	98.8	6155	185.8	83.5
1980	2910	790.8	128.7	8683	262.1	141.1
1981	4703	1278.0	161.6	15214	459.2	175.2
1982	5746	1561.4	122.2	21477	648.3	141.2
1983	5728	1556.5	99.7	22757	686.9	106.0
1984	7134	1938.6	124.6	30059	907.3	132.1
1985	7958	2162.5	111.6	35019	1057.0	116.5
1986	7457	2026.4	93.7	32574	983.2	93.0
1987	10190	2769.0	136.6	41354	1248.2	127.0
1988	11662	3169.0	114.4	48115	1452.3	116.3
1989	11627	3159.5	99.7	45778	1381.8	95.1

Kaynak: T.C. Maliye ve Gümrük Bakanlığı, Yıllık Ekonomik Raporları, Ankara.

İhracat artışlarımız en fazla 1972, 1973, 1974, 1978, 1982, 1984, 1987 ve 1988 yıllarında gerçekleştirilmiş, 1981 yılında % 162 ile en yüksek düzeye ulaşmış ve 1977 yılında ise % 89.4 ile en düşük düzeye inmiştir (Tablo 4).

Son iki yılı ele alarak ihracatımızın seçilmiş maddelere göre dağılımını (milyon dolar) olarak incelediğimizde Tablo 5'deki durumu görürüz. Genel olarak 0.003'lük bir azalma görülmektedir. En fazla azalma görülen maddeler buğday (% 65,6), mercimek (% 57.4), şeker (% 93.7), fındık (% 24.3), pamuk ipliği (% 25.3), petrol ürünleri (% 26.4) ve mensucattan mamul diğer hazır eşyadır. İhracatında artış görülen maddeler ise kuru fasulye (% 36.3), tütün (% 78.2), krom cevheri (% 57.9) ve hahı (% 21.8) dir.

Tablo 5. İhracatın Maddelere Göre Dağılımı (Milyon \$)

	1988	1989	Değ. (%)
GENEL TOPLAM	11.662.021	11.627.303	- 0.3
- Kuru İncir	48.150	44.034	- 8.5
- Kuru üzüm	139.536	121.289	- 13.1
- Fındık	351.509	266.082	- 24.3
- Buğday	196.918	67.684	- 65.6
- Mercimek	178.148	75.911	- 57.4
- Kuru fasulye	21.918	29.885	36.3
- Canlı hayvanlar	249.612	253.291	1.5
- Tütün	269.246	479.813	78.2
- Pamuk	158.540	159.993	0.9
- Etler	45.925	36.506	- 20.5
- Konserveler	387.454	310.645	- 19.8
- Şeker	10.349	654	- 93.7
- Ham Boraks	30.672	32.543	6.1
- Krom cevheri	71.411	112.767	57.9
- Buğday unu	34.476	37.192	7.9
- Pamuk ipliği	354.992	265.020	- 25.3
- Pamuklu mensucat	126.852	133.971	5.6
- Giyim eşyası	1.902.338	2.278.545	19.8
- Demir - Çelik ve mamulleri	1.457.280	1.349.224	- 7.4
- Çimento	6.536	33.023	405.2
- Petrol ürünleri	330.542	243.319	- 26.4
Diğerleri	5.289.617	5.295.912	0.1

Kaynak : DİE

Başlıca kesimlere göre ihracatımızın dağılımını incelediğimizde 1963 yılında tarım - hayvancılık kesiminin toplam ihracatımızdaki payı % 77.2, madencilik - taşocağı kesimininki % 10.6, sanayinininki % 19.9 iken, 1968 yılında toplam ihracatımızda tarım - hayvancılık kesiminin aldığı pay artarak 81.9'a ulaşmış, madencilik - taşocağının aldığı pay düşerek % 5.3'e, sanayi kesiminin payı ise aşağı yukarı değerini koruyarak % 12.8 olmuştur. 1978 yılından itibaren tarım - hayvancılığın payında azalma, sanayi payında artış gözlenmiştir. En son 1989 vergilerine göre toplam ihracatımız içerisinde tarım - hayvancılığın payı % 18.3, sanayi payı % 78.1'e ve madencilik - taşocağının payı ise % 3.6'ya ulaşmıştır (Tablo 6).

Sanayi kesiminin toplam ihracat içindeki bu yükselişi ekonomimizin gelişmekte olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Burada şunu unutmamak lazımdır: Sözkonusu sanayi kesimi içerisinde tarımsal hammaddeleri işleyen ve tarıma dayalı sanayi olarak düşünebileceğimiz sanayi payı yine de dörtte üçlere kadar çıkmaktadır.

Ülkeler ve Ülke gruplarına göre ihracatımızın dağılımını incelediğimizde ihracatımızın hemen hemen yarısına yakın kısmını AET ülkelerine yaptığımız anlaşılmaktadır. AET payı dalgalanmalar göstermekle beraber (en düşük % 30.5 ile 1982 yılında, en yüksek % 47.8 ile 1987 yılında) düzenliliğini korumaktadır. 1988 yılında ihracatımızda AET'nin payı % 43,7 iken 1989 yılında % 46,5 düzeyine yükselmiştir (Tablo 3).

İthalat değerlerimizi toptan eşya fiyatlarıyla deflate ederek enflasyonunu tesirinden arındırılmış TL olarak seyrini incelediğimizde görülen durum şöyledir: İthalatımızda 1973 yılından itibaren meydana gelen artışlar, 1980 yılından sonra daha da hızlanmıştır. 1963 yılını baz olarak aldığımızda sabit indekslerle 1989 yılında ithalatımızdaki artış 10 katı aşmıştır (Tablo 7).

Zincirleme endekslere göre incelediğimizde 1970, 1971, 1974, 1980, 1984 ve 1987 yıllarında en fazla ithalat artışlarına rastlanmaktadır. En fazla azalışlar ise 1964, 1967, 1969 ve 1978 yıllarında olmuştur. Bu artış ve azalışlar döviz ve dış kredi durumumuz ile 1980 sonrası uygulanan ekonomik modelin sağladığı kolaylıklara ve bilhassa Orta - Doğu İslam ülkeleriyle petrol takasına dayanan dış ticaretimizin geliştirilmesine bağlıdır diyebiliriz.

ABD doları olarak ithalatımızdaki artış ve azalışları zincirleme endekslerle incelediğimizde en yüksek değerlere 1972, 1974, 1980 (en yüksek değer) ve 1987 yıllarında, en düşük değerler ise 1964, 1967 ve 1978 yıllarında (1978 en düşük değer) rastlanmaktadır. İthalattaki liberasyon politikaları ve dünya petrol fiyatlarındaki ani yükselmeler

zincirleme endekslerdeki artışlarda etkili olmuştur. Endekslerde hesaplanan azalışlar ise ekonomik güçlüklerin çekildiği ve döviz durumumuzdaki sıkıntıların yaşandığı yıllara rastlamaktadır.

Tablo 6. İhracatımızın Bellibaşlı Kesimlere Dağılımı (Milyon dolar)

Yıllar	Tarım Hayvancılık	Oran (%)	Madencilik Taşocağı	Oran (%)	Sanayi	Oran (%)	Toplam
1963	284.2	77.2	10.6	2.9	73.4	19.9	368
1964	311.5	75.8	14.9	3.6	84.3	20.6	411
1965	352	75.9	21.0	4.5	91.0	19.6	464
1966	379	77.3	23.2	4.7	88.3	18.0	491
1967	420.4	80.5	20.7	4.0	81.2	15.5	522
1968	406.6	81.9	26.1	5.3	63.8	12.8	496
1969	405.0	75.4	34.9	6.5	97.0	18.1	537
1970	442.6	75.2	45.4	7.7	100.5	17.1	589
1971	491.3	72.6	48.9	7.2	136.4	20.2	677
1972	607.4	68.6	50.3	5.7	227.3	25.7	885
1973	832.0	63.2	56.5	4.3	428.7	32.5	1317
1974	851.9	55.6	88.3	5.8	592.0	38.6	1532
1975	792.6	56.6	105.6	7.5	502.9	35.9	1401
1976	1254.4	64.0	110.0	5.6	595.8	30.4	1960
1977	1041.4	59.4	125.9	7.2	585.7	33.4	1753
1978	1542.8	67.4	124.1	5.4	621.3	27.2	2288
1979	1343.6	59.4	132.5	5.9	785.1	34.7	2261
1980	1617.7	56.6	191.0	6.7	1047.4	36.7	2856
1981	2219.4	47.2	193.4	4.1	2290.1	48.7	4703
1982	2141.2	37.3	175.3	3.0	3429.4	59.7	5746
1983	1880.6	32.8	188.9	3.3	3658.3	63.9	5728
1984	1749.2	24.5	239.7	3.4	5144.6	72.1	7134
1985	1697.2	21.4	243.8	3.1	5994.6	75.5	7936
1986	1886.0	25.3	247.0	3.3	5324.0	71.4	7457
1987	1853.0	18.2	272.3	2.7	8065.0	79.1	10190
1988	2341.4	20.1	377.2	3.2	8943.5	76.7	11662
1989	2126.5	18.3	413.2	3.6	9087.5	78.1	11627.3

Kaynak: T.C. Merkez Bankası Yıllık Raporları.
I.T.O. Aylık Ekonomik Veriler, Mayıs 1989, s. 35.

Tablo 7: İthalatımızın 1963 - 1989 Dönemindeki Genel durumu
(Milyon dolar ve TL)

Yıllar	İthalat \$	Sabit indeks 1963=100	Zincirleme indeks	Toptan eşya fiyatlarıyla deflate edilmiş		
				ithalat (000.000 TL)	Sabit indeks (1963=100)	Zincirleme indeks
1963	687.6	100.0	100.0	6216	100.0	100.0
1964	537.4	78.2	78.2	4820	77.5	77.5
1965	572.0	83.2	106.4	4747	76.4	98.6
1966	718.3	104.5	125.6	5686	91.5	119.8
1967	684.7	99.6	95.3	5038	81.0	88.5
1968	763.7	111.1	111.5	5447	87.6	108.1
1969	801.2	116.5	104.9	4971	80.0	91.3
1970	947.6	137.8	118.3	6588	106.0	132.5
1971	1170.8	170.3	123.6	9754	148.1	139.7
1972	1562.6	227.2	133.4	10820	174.1	117.6
1973	2037.0	296.2	130.4	12113	194.9	111.9
1974	3720.0	541.0	182.6	16777	269.9	138.5
1975	4739.0	689.2	127.4	20101	323.4	119.8
1976	5129.0	745.9	108.2	20913	336.4	104.0
1977	5796.0	842.9	113.0	21313	342.9	101.9
1978	4599.0	668.8	79.3	15089	242.7	70.8
1979	5069.0	737.2	110.2	14504	233.3	96.1
1980	7909.0	1150.2	156.0	24040	386.7	165.8
1981	8933.0	1299.1	112.9	28734	462.3	119.6
1982	8843.0	1286.0	99.0	33450	538.1	116.4
1983	9235.0	1343.0	104.4	37265	599.5	111.4
1984	10757.0	1564.4	116.5	46498	748.0	124.8
1985	11343.0	1649.6	105.4	49361	794.1	106.2
1986	11105.0	1615.0	97.9	49138	790.5	99.5
1987	14163.0	2059.7	127.5	57781	929.6	117.6
1988	14335.0	2085.5	101.2	58613	942.9	101.4
1989	15763.0	2292.5	109.9	62345	1003.0	106.4

Kaynak: T.C. Maliye ve Gümrük Bakanlığı, Yıllık Ekonomik Raporları, Ankara.

ABD doları olarak ithalatımızı 1963 yılını baz olarak almak suretiyle sabit endekslerle hesapladığımızda, bazı yıllar istikrarsızlık görülmekle beraber düzenli bir artış söz konusudur diyebiliriz. 1989 yılında ithalatımızdaki artış 1963 yılına göre 23 misline yaklaşmıştır. En fazla artışlar 1974 (en yüksek artış), 1980 ve 1987 yılında gözlenmiştir. Bu artışlarda yapılan devalüasyonlar ile ithalattaki kolaylaştırıcı uygulamaların etkileri rol oynamıştır. 1964 ve 1965 yıllarında döviz darboğazı nedeniyle en dikkat çekici azalışlar meydana gelmiştir (Tablo 7).

İthalatımızın bellibaşlı kesimlere göre dağılımını incelersek, birinci sırada hammadde ithalatının geldiğini, ikinci sırada yatırım, üçüncü sırada ise tüketim malları ithalatının geldiğini görmekteyiz (Tablo 8). 1963 yılında % 48.8 olan hammaddeler ithalatının payı 1989 yılında % 66.8'e yükselmiş; 1963 yılında 45.8 olan yatırım mallarının payı % 24.4'e düşmüş ve yine 1963 yılında % 5.4 olan tüketim malları ithalatının payı ise 1989 yılında yükselerek % 8.8'e ulaşmıştır.

Tüketim malları ithalatımız yıllara göre artan ve azalan bir seyir izleyerek % 1.9 (1979) ile % 8.6 (1986) arasında dalgalanmaktadır. Tüketim malları payının ithalatımız içinde artması, artan gıda maddeleri ithalatına bağlanabilir. Kendi kendisine gıda maddeleri bakımından yeterli durumda olabilecek tarımsal potansiyeli yüksek ülkemizin, sadece fiyatları kontrol edebilmek amacıyla ithalatı tercih etmesi, devamlılık sağlanmadığı sürece pek mantıklı bir durum olarak değerlendirilmez. İthalatın seçilmiş maddelere göre dağılımını son iki yıl itibarıyla incelediğimizde en fazla azalış merinos yününde % 96.8, traktörde (% 33.9), fosfarik asitlerde (%24.4), mayı amonyakta (% 24.7) ve alüminyum ve mamüllerinde görülmüştür. En fazla ithalat artışları ise taşıt araçlarında (% 35.9), demir - çelik ve mamüllerinde (% 34), petrol ürünlerinde (% 34), metal cevherlerinde (% 32.8), deri ve köselelerde (% 30.4) dir. Bunu % 19.7 ile bakır ve mamüllerindeki, % 17.8 ile bitkisel sabit yağlardaki ve % 16.5 ile sigaradaki artış izlemektedir (Tablo 9).

Tablo 8. Başlıca Kesimlere Göre İthalatımızın Dağılımı (Milyon dolar)

Yıllar	Yatırım Malları	Oran (%)	Hammaddeler	Oran (%)	Tüketim Malları	Oran (%)	Toplam
1963	315	45.8	336	48.8	37	5.4	688
1964	245	45.6	266	49.6	26	4.8	537
1965	241	42.1	306	53.5	25	4.4	572
1966	341	47.5	341	47.5	36	5.0	718
1967	323	47.2	328	47.9	34	5.0	685
1968	367	48.0	361	47.3	36	4.7	764
1969	351	43.8	395	49.3	55	6.9	801
1970	446	47.0	455	48.0	47	5.0	948
1971	511.2	43.7	601	51.3	59	5.0	1170.8
1972	783	50.1	707	45.3	73	4.7	1563
1973	1003	48.1	993	47.6	90.4	4.3	2086
1974	1289	25.0	2331.5	45.0	157	3.0	5191.5
1975	1961	41.4	2574	54.0	203	4.3	4738.6
1976	2239.3	43.7	2732.9	53.3	156.4	3.0	5128.6
1977	2255.1	38.9	3363.2	58.0	178.0	3.1	5796.3
1978	1589.7	34.6	2876.5	62.5	132.7	2.9	4598.9
1979	1596.6	31.5	3376.9	66.6	95.9	1.9	5069.4
1980	2835.1	37.0	4638.8	60.5	193.3	2.5	7667.2
1981	2207	24.7	6547	73.3	179	2.0	8933
1982	2324	26.3	6338	71.7	181	2.0	8843
1983	2317	25.1	6676	72.3	242	2.6	9235
1984	2659	24.7	7624	70.9	474	4.4	10757
1985	2887	25.5	7809	68.8	647	5.7	11343
1986	3474	31.3	6675	60.1	956	8.6	11105
1987	3817	27.0	9180	64.8	1166.0	8.2	14163
1988	3989	27.8	9241	64.4	1110	7.8	14335.4
1989	3850	24.4	10529	66.8	1384	8.8	15762.6

Kaynak: T.C. Maliye ve Gümrük Bakanlığı, 1987 Yıllık Ekonomik Rapor, Ankara, 1988.

T.C. Merkez Bankası Yıllık Raporları.

T.C. Maliye ve Gümrük Bakanlığı, Yıllık Ekonomik Raporlar, Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı

Devlet İstatistik Enstitüsü

Tablo 9: İthalatın Seçilmiş Maddelere Göre Dağılımı (Milyon \$)

	1988	1989	Değ (%)
Genel Toplam	14.335.396	15.762.570	10.0
1 Buğday	2.895	373.944	-
1 Bitkisel Sabit Yağlar	200.786	236.438	17.8
1 Kahve ve kahve hülasesı	12.509	12.172	- 2.7
1 Sigara	168.896	196.788	16.5
1 Metal Cevherleri	67.154	89.174	32.8
1 Ham Petrol	2.429.966	2.455.572	1.1
1 Petrol ürünleri	229.326	307.270	34.0
1 Fosforik Asitler	146.006	110.451	- 24.4
1 Mayi Amonyak	94.089	70.841	- 24.7
1 Organik Kimyevi Müstahsallar	698.139	803.665	15.1
1 Gübre	242.304	270.440	11.6
1 Suni plastik maddeler	352.661	332.102	- 5.8
1 Sentetik ve Suni Devamlı ve Devamsız lifler	303.941	323.242	6.4
1 Merinos yünü	66.546	2.158	- 96.8
1 Deri ve Köseleler	125.205	163.225	30.4
1 Demir - Çelik Mamülleri	1.655.322	2.217.992	34.0
1 Bakır ve Mamülleri	180.290	215.847	19.7
1 Alüminyum ve Mamülleri	173.346	137.345	- 20.8
1 Kazanlar, Makinalar, Mekanik cihazlar	2.400.320	2.188.883	- 8.8
1 Elektrik - Elektronikler	1.075.219	1.027.999	- 4.4
1 Traktörler	11.358	7.511	- 33.9
1 Taşıt araçları	83.954	79.489	35.9
1 Optik alet ve cihazlar	255.990	114.130	14.3
1 Boyalar	215.431	237.517	10.3

Kaynak: DIE

SONUÇ VE ÖNERİLER

A - SONUÇ

Dış ticaret verilerini farklı para birimleriyle değerlendirdiğimizde farklı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Toptan eşya fiyat endeksleriyle TL olarak ihracat verilerini deflate ettiğimizde sabit indekslerle artış miktarı 1989 yılında 1963 yılına göre 14 mislini bulmuşken, aynı verileri ABD dolarına göre değerlendirdiğimizde ihracattaki artış aynı dönemde 32 misli olmuştur. İhracatımız ABD dolarına göre önemli artış gösteriyor gibi düşünülebilirse de enflasyonist etkilerden arındırılmış değerlerle aynı verileri incelediğimizde, ulaşılan seviyenin diğerinin yarısından bile az olduğu anlaşılır.

ABD doları olarak ithalatımız 1989 yılına 1963 yılına göre 23 misli, toptan eşya fiyatlarıyla deflate edilmiş TL olarak aynı dönemde bunun yarısına yakın (10 misli) artış göstermiştir.

Diğer taraftan ihracatımızda yapı değişikliği görülmekte, tarım ve hayvancılık ürünleri ihracatçısı bir ülke durumundan, sanayi ürünleri ihracatçısı ülke durumuna geçiş görülmektedir. Fakat burada sanayi ürünleri olarak düşünülen kalemlerin yarısından çoğunun tarıma dayalı sanayi ürünleri olduğunu vurgulamak gerekir.

İthalatımızda yatırım mallarının payında azalma, hammaddeler ithalatının payında (ham petrol ve ürünleri dahil) ise artış vardır. İthalatımızın bu yapı değişikliği sanayiden ticarete doğru kayan bir ekonomik gelişmeyi göstermektedir.

İthalatımızın sektörel gelişmesi, gelişme yolunda olan bir ülkenin tipik ithalat tablosunu sergilemektedir.

1980 yılından itibaren Ortadoğu ve Kuzey Afrika grubu ülkelerle dış ticaretimizde artış, AET'ye yönelik ihracatımızda ise dalgalanmalar görülmekle beraber düzenlilik görülmektedir. 1985'den sonra Ortadoğu ve Kuzey Afrika grubu ülkelerinin ithalatımızdaki payları azalmaktadır.

B - ÖNERİLER

Dünya dış ticareti giderek büyük ölçülerde takasa yönelmektedir. Liberalleşme ile artan ithalat takasındaki pazarlık gücümüzü çoğaltmaktadır. Özellikle Ortadoğu ve Kuzey Afrika grubu ülkeleriyle petrol takası, Rusya ile doğal gaz takası konusunda pazarlık gücümüzü kullanarak pazar payımızı kaybetmemeye çalışmalıyız.

Uygulanan teşvik tedbirleri ve iç talep daralması sonucu 1980 sonrası görülen ihracat artışlarının devamlılığının sağlanması için:

a) Orta ve uzun vadeli perspektifle, bilimsel bir dış ticaret stratejisinin oluşturulması,

b) Dinamik bir teşvik sisteminin uygulamaya konulması,

c) Yatırım, üretim ve ihracat süreçleri arasında tutarlı bir dengenin kurulması,

d) Pazar bulma, tanıtım, araştırma ve iletişim faaliyetleri geliştirilmesi, ihracat sigorta sistemi kurulması, dış ticaret işlemlerini organize edecek geliştirilmiş bankacılık ve taşımacılık sistemi düzenlenmesi, kalite kontrolü, ambalaj, standardizasyonun geliştirilmesi gerekmektedir.

Uluslararası sınıflandırmaların dış ticaretle ilgili istatistiklerimizde uygulama alışkanlığının yerleştirilmesi sağlanmalıdır.

VI. Beş Yıllık Kalkınma Planında öngörüldüğü gibi, ihracatta, ürün çeşitlendirilmesi ve katma değer oranı daha yüksek olan ürünlerin satışının özendirilmesi, ihracata dönük sanayiın temel üretim girdilerini uluslararası serbest piyasalarda belirlenen fiyatlardan temin etmesi için gerekli ortamların sağlanması, ithalat rejiminin serbestleştirilerek rekabetin teşvik edilmesi, teşvik sistemi ile ilgili istisna ve muafiyetlerin daha rasyonel hale getirilmesi amacıyla ihtalattan alınan vergiler ve ilgili fonların basitletirilmesi ve telafi edici vergilendirme uygulamaları ve anti - damping mevzuatına işlerlik kazandırılması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- AKIN, Besim; Dış Ticaretimizin Ekonometrik Analizi ve Farklı Para Birimlerin Göre Değerlendirilmesi, Maliye Yazıları Dergisi 13, Haziran - Ağustos 1988, s. 40 - 56
- ÖZÖTÜN, Erdoğan, Dış Ticaretimiz ve İhracattaki Yapısal Değişim, İstanbul Sanayi Odası Dergisi, 22 Aralık 1989, Yıl: 24, Sayı: 256, s.43 - 47.
- Dış Ticaret Raporu: İthalat ve İhracatta Sorunlar ve Öneriler, TÜSIAD, İstanbul, 26 Eylül 1986.
- VURAL, Savaş, "Türkiye Ekonomisi ve İstikrar Politikaları : 1980 - 1985", Araştırma No:1, Dış Ticaretimizin Yapısı (1977 - 1985), Marmara Üniversitesi, TÜRKMER, Göztepe - İstanbul, 1986, s.19.
- TOSO ve TBirliği, 1923 - 1981 : Cumhuriyet Döneminde İstatistiklerle Türkiye, Ankara, 1981.
- DİE, Türkiye İstatistik Cep Yılığ, 1988, Ankara.
- TC Maliye ve Gümrük Bakanlığı, Yıllık Ekonomik Raporlar, Ankara.
- TC Merkez Bankası Yıllık Raporları.
- ITO Dış Ticaret Bülteni, Ağustos 1989 - Mart 1990.
- ITO Aylık Ekonomik Veriler, Mart 1990.
- DPT, VI Beş Yıllık Kalkınma Planı.